

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

NOFILOLOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIGA KASBGA YO'NALTIRIGAN INGLIZ TILINI O'QITISHNING NAZARIY ASOSLARI

Shamirzayeva Zarifa Xudoyorovna

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti

Tayanch doktoranti

E-mail address: zarifashamirzayeva@gmail.com

Tel: +888777881

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15178944>

Annotatsiya: *Ingliz tili o'qitishida ESP (English for Specific Purposes) yondashuvi, an'anaviy til o'rganish usullaridan farq qiladi va til o'rganishning ma'lum bir soha yoki kasbga moslashtirilgan modelidir. Widdowson, Hutchinson va Waters tomonidan kiritilgan ta'riflar, ESPni nafaqat til o'rgatish metodologiyasi, balki maqsadga yo'naltirilgan va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan yondashuv sifatida belgilaydi. Ushbu metodologiya, til o'rganishni aniq kontekstda (masalan, tibbiyot, biznes yoki muhandislik) rivojlantirishga qaratilgan va o'quvchilarga ularning professional yoki akademik faoliyatlari uchun zarur bo'lgan til ko'nikmalarini o'rgatishga imkon beradi. ESP o'qitishida keltirilgan asosiy tushunchalar, talaba ehtiyojlari va maqsadlariga mos ravishda ishlab chiqilgan kurslarning samaradorligini oshiradi.*

Kalit so'zlar: *English for Specific Purposes (ESP), Til o'rganish metodologiyasi, Maqsadga yo'naltirilgan yondashuv, Kasbiy ehtiyojlar, Til kompetensiyasi, Genre tahlili, Talaba ehtiyojlari, Kasbiy yoki akademik faoliyat.*

ESP (English for Specific Purposes) ning rivojlanishi ingliz tilining o'qitilishidagi yangi ehtiyojlarga javoban yuzaga kelgan va vaqt o'tishi bilan turli sohalarda faoliyat olib boradigan o'quvchilarga moslashtirilgan. Ushbu rivojlanish quyidagi asosiy bosqichlarga bo'linadi: 1960-yillarda ingliz tilining xalqaro ahamiyati ortdi, chunki ingliz tili ilmiy va texnologik sohalarda global kommunikatsiya tili sifatida ishlatilayotgan edi. Shu bilan birga, iqtisodiy va siyosiy aloqalar rivojlanib, turli kasb va sohalarda tilga bo'lgan ehtiyoj kuchaygan. Bu davrda ingliz tili faqat umumiy o'qitilgan, ammo ESP metodologiyasi va yondashuvi zarur bo'lib qoldi. O'quvchilarga faqat umumiy til ko'nikmalarini o'rgatish emas, balki ular ishlayotgan yoki o'qiyotgan sohalarga moslashgan tilni o'rgatish zarurati paydo bo'ldi. 1970-1980-yillar: Tahliliy yondashuvlar va metodologiyaning takomillashuvi. Bu davrda ilmiy tadqiqotlar va tilshunoslik rivojlanib, ESPga bo'lgan qiziqish ortdi. Tilshunoslikning yangi yondashuvlari, masalan, tilni faoliyatda o'rganish va diskurs tahlili, ESPni yanada murakkab va samarali qilishga yordam berdi. Bu davrda o'qituvchilar va metodistlar tilni o'rganishda kommunikativ yondashuvni qo'llashga o'tishdi. Shuningdek, kontekstual yondashuvlar (mavzu,

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

soha, va vaziyatga mos o'qitish) rivojlandi. O'quv dasturlari maxsus kasblar, ilmiy sohalar yoki iqtisodiy faoliyatlarga yo'naltirilgan bo'ldi. 1990-yillar: Internetning ta'siri va texnologiyalarning joriy etilishi. Bu davrda internetning rivojlanishi va globalizatsiya jarayoni natijasida, ESPga talab sezilarli darajada oshdi. Ilmiy va professional aloqalar, ma'lumot almashishning onlayn platformalari tilga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirdi. Texnologiyalar yordamida masofaviy ta'lim va onlayn kurslar o'rganishga kirishdi. Kompyuterli til o'qitish va elektron resurslar (ma'lumotlar bazalari, veb-saytlar, virtual sinflar) orqali o'quvchilarga maxsus til ko'nikmalarini o'rgatish imkoniyati yaratildi. 2000-yillardan hozirgi kungacha: Global va madaniy moslashuvlar. 21-asrda global muhitdagi o'zgarishlar va madaniy farqlar ESPning yangi talablarga javob berish zaruratini keltirib chiqardi. Tabiiyki, translingval va interkultural yondashuvlar ESP kurslarida muhim o'rin tutmoqda. Hozirda ESP o'qitish ko'plab sohalarda – tibbiyot, huquq, biznes, ilmiy tadqiqotlar, turizm va boshqa kasblarda mavjud. Kurslar maxsus ehtiyojlarga moslashtirilgan, shuningdek, madaniy va ijtimoiy omillarni ham hisobga olgan holda o'rgatiladi. Innovatsiyalar: Online platformalar, virtual sinflar, interaktiv o'quv dasturlari va xarakterli kontentga asoslangan o'qitish metodlari ESP o'qitishining samaradorligini oshirdi.

ESPning birinchi ta'rifi Widdowson va Hutchinson Waters tomonidan berilgan. Widdowson "ESP - bu tilning ma'lum bir sohasini tavsiflashning bir usuli va keyin bu tavsifdan talabalarni ushbu sohada talab qilinadigan cheklangan til kompetensiyasi bilan tanishtirish uchun kurs spetsifikatsiyasi sifatida foydalanish." deb ta'rif bergan [1]. Hutchinson va Waters ESPning quyidagi ta'rifini taklif qiladilar: "Maxsus maqsadlar uchun ingliz tili - bu til o'rganishga yondashuv bo'lib, unda kurs mazmuni va foydalaniladigan usullar bo'yicha barcha qarorlar talabalarni til o'rganish jarayonini boshlashga undagan sabablarga asoslanadi." [3;147-160]. S. Laviosa va V. Kleverton [3] ta'kidlashlaricha, bu odatda faqat ESP mavzuga asoslangan modelga amal qiladi, unda til o'rganish maqsadlariga muvofiq tarkib va o'qitish ketma-ketligi tanlanadi. ESP o'qitishda talabalarga nimani o'rganishi mumkinligini ular sanab o'tadilar:

Ehtiyojlarni tahlil qilish (Needs analysis)

Maxsus leksika va terminologiyani o'rgatish:

Maxsus janrlar (Genre) matn turlarini o'rgatish

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Grammatika va til strukturalarini o'rgatish:

Kommunikatsiya ko'nikmalarini

Baholash (Assessment)

Strevensning [4] ESP (English for Specific Purposes) tami ingliz tilini o'qitishda to'rt mutlaq va ikki o'zgaruvchan xususiyat o'rtasidagi farqni ko'rsatadi.

Xususiyatlar	Tavsif
Mutlaq xususiyatlar	
1. O'quvchining aniq ehtiyojlari	ESP o'quvchining aniq ehtiyojlariga mos ravishda tuzilgan, umumiy ingliz tilidan farq qiladi.
2. Mazmun jihatidan aloqadorlik	ESP mazmuni (mavzular va g'oyalar) o'quvchining o'rganayotgan soha yoki ishiga bevosita aloqador bo'ladi (masalan, tibbiyot, biznes, muhandislik).
3. Muayyan faoliyatlarga mos til	ESP ma'lum kasbiy yoki akademik faoliyatlarga mos tilni o'rgatishga qaratilgan, bu sintaksis, leksika, diskurs, semantika va diskurs tahlilini o'z ichiga oladi.
4. Umumiy ingliz tilidan farqi	ESP umumiy ingliz tilidan farq qiladi, chunki u faqat ma'lum bir soha yoki kasb uchun zarur bo'lgan tilni o'rgatishga yo'naltirilgan.
O'zgaruvchan xususiyatlar	
1. Maxsus o'quv konteksti	ESP kurslari turli kontekstlarga qarab farq qilishi mumkin (masalan, universitet, ish joyi, o'quv sohasi).
2. Kursning maqsadlari	ESP kurslari o'quvchilarga ma'lum bir ko'nikmalarni o'rgatishga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin (masalan, akademik o'qish, texnik yozuv yoki ish joyidagi muloqot).

Hutchinson va Waters [4]– Ularning "English for Specific Purposes: A Learning-Centered Approach" asari ESP ning asosiy tushunchalarini shakllantirdi.

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Ular, birinchi navbatda, ESP ning an'anaviy til o'rgatish usullaridan farqini va uning o'ziga xos xususiyatlarini ta'kidlashgan. Hutchinson va Waters, ESP o'qitish jarayonini talabalar ehtiyojlari va maqsadlariga asoslashni ta'kidlashgan. Swales [5]– John Swales "Genre Analysis" deb nomlangan asarida ESP ning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. U, ESP ning o'ziga xos yondoshuvlarini genre (janr) tahlili bilan bog'lagan va ma'lum bir professional yoki akademik sohada ishlatiladigan matnlarning o'ziga xos tuzilishini tahlil qilishni taklif qilgan. Dudley-Evans va St John[6]– Bu olimlar ESP ning o'qitilishidagi asosiy prinsiplarga oid muhim tushunchalarni ishlab chiqqan. Ularning fikricha, ESP ning eng muhim xususiyati shundaki, u tilni faqat umumiy maqsadda o'rgatmaydi, balki ma'lum bir kontekstda foydalanishni o'rgatadi. Ular, shuningdek, ESP ni doimiy ravishda talaba ehtiyojlariga moslashtirish zarurligini ta'kidlaganlar. Jordan[7]– Keith Jordan ESP ning turli sohalarda qanday samarali ishlashini, shuningdek, ESP o'qitishning strukturasi o'rganib, bu yo'nalishda ko'plab metodologiyalarni ishlab chiqqan. Robinson [8]– Sarah Robinson ESP ning o'qitish jarayonidagi samaradorligini, shuningdek, talabalar ehtiyojlariga mos keladigan o'quv rejalari yaratish zarurligini qayd etgan. Uning fikricha, ESP dasturlarini ishlab chiqishda talabalar ehtiyojlarini va aniq sohalarga oid talablarni hisobga olish juda muhim. Shu tariqa, ESP ning rivojlanishi bo'yicha fikr bildirishgan olimlar o'z ishlarida o'quvchilarning maqsadlariga mos ravishda, amaliy va aniq tilda bilim berishga alohida urg'u berishgan. Xulosa qilib shuni ta'kidlash joiz, ESP (English for Specific Purposes) ning rivojlanishi ingliz tilini o'rganishning an'anaviy yondashuvlaridan ajralib turadi. Bu yondashuv faqat umumiy til ko'nikmalarini o'rgatish bilan cheklanmaydi, balki tilni ma'lum bir soha yoki kasb uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'rgatishga yo'naltirilgan. Widdowson, Hutchinson va Waters tomonidan ta'riflangan ESP, o'quvchilarning ehtiyojlarini va maqsadlarini asos qilib, kurslarni shakllantirishni nazarda tutadi. Shuningdek, Swales, Dudley-Evans va St John kabi olimlar, ESPda genre tahlilini qo'llash va doimiy ravishda talaba ehtiyojlariga moslashish zarurligini ta'kidlaganlar. ESPning rivojlanishida metodologik yondashuvlar, talaba ehtiyojlariga mos kurslar va yangi texnologiyalarni qo'llash yordamida samarali o'qitish tizimlari yaratildi. ESP o'quv dasturlari, global va madaniy o'zgarishlarga moslashtirilgan holda, tilni amaliy va aniq sohalar uchun o'rgatishda muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

1. Hutchinson, T., & Waters, A. (2002). *English for Specific Purposes: A Learning-Centered Approach*. Cambridge University Press. 282p
2. Paltridge B., Starfield S. (ed.). *The handbook of English for specific purposes*. John Wiley & Sons, 2014.
3. Widodo H. P., Pusporini R. *Materials design: English for specific purposes (ESP)* // HP Widodo, & L. Savova, *The Lincom guide to materials design in ELT*. 2010. P. 147-160.
3. Laviosa S. & Cleverton V. (2019). "Learning by Translating: A Contrastive Methodology for ESP Learning and Translation." *Scripta Manent* 2(1): 3: 12.
4. Strevens V. (1991) *Classroom concordancing: vocabulary materials derived from relevant, authentic text*. *English for Specific Purposes*, 35-46 p
5. Swales, J. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge University Press. 280 p
6. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge University Press. 286 p
7. Jordan, K. (1997). *English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers*. Cambridge University Press. 324 p
8. Robinson, P. (1991). *ESP Today: A Practitioner's Guide*. Prentice Hall. 247 p